

O'ZBEKISTONDA SIYOSIY INSTITUTLARNING RIVOJLANISHI VA XUSUSIYATLARI

Kojageldiev Abatbay

Siyosiy fanlar doktori (DSc), Qoraqalpoq Davlat Universiteti, Nukus, O'zbekiston

O'zbekiston davlat tizimining shakllanishi va rivojlanishida siyosiy institutlar muhim o'rin tutadi. Mamlakatimiz 1991-yilda mustaqillikka erishgach, siyosiy jarayonda qator o'zgarishlar va islohotlar amalga oshirildi, bu esa mamlakatda siyosiy institutlar va boshqaruvning demokratik tamoyillarini mustahkamlashga xizmat qildi. O'zbekistonda asosiy siyosiy institutlardan biri prezidentlik tizimidir. Bu tizimda prezident davlat va ijro hokimiyati rahbari hisoblanadi. «Prezident» so'zi lotincha «praesidens» so'zidan kelib chiqib, so'zma-so'z tarjimai «oldinda o'tiruvchi» (antik davrlarda turli xil majlislarda raislik qiluvchilarni president deb atashgan) ma'nosini anglatadi. Prezident so'zi yuridik termin sifatida, qadimgi Afina va Rim respublikalari davridan qo'llanilganligi ma'lum. Bu termin ilk demokratiya shakli hisoblangan kollegial organlar majlislarida raislik qiluvchi shaxsga nisbatan ishlatilgan.

O'zbekiston siyosiy tizimida parlament ham muhim o'rin tutadi. U ikki palatadan – Oliy Majlis va Senatdan iborat. Oliy Majlis xalq manfaatlarini ifodalaydi va aholi tomonidan saylanadi, Senat esa prezident tomonidan tayinlanadi. Parlament qonun hujjatlarini qabul qilish va muhokama qilishda ishtirok etadi, shuningdek, ijro hokimiyati faoliyatini nazorat qiladi. Bundan tashqari, O'zbekistonda mamlakat siyosiy hayotida muhim o'rin tutadigan siyosiy partiyalar mavjud. Hozirda O'zbekiston Liberal-demokratik partiyasi va O'zbekiston Xalq demokratik partiyasi kabi bir qancha siyosiy partiyalar ro'yxatdan o'tgan. Partiyalar siyosiy jihatdan faol, o'z dasturlarini targ'ib qiladi, saylovlarda ishtirok etadi.

O'zbekistonda siyosiy institutlarning xususiyatlaridan biri ularning milliy manfaatlar va ijtimoiy adolat tamoyillariga yo'naltirilganligidir. O'zbekistonda ijtimoiy siyosatni rivojlantirish va fuqarolarning huquqlarini himoya qilishga katta ahamiyat berilmoqda. Siyosiy institutlar mamlakatning iqtisodiy rivojlanishiga ko'maklashish, tadbirkorlik faoliyati uchun qulay shart-sharoit yaratish va xorijiy sarmoyalarni jalb etishga intiladi.

Shuningdek, O'zbekiston siyosiy institutlari xalqaro tashkilotlar bilan iqtisodiy rivojlanish, terrorizmga qarshi kurashish, xalqaro xavfsizlikni qo'llab-quvvatlash kabi turli masalalar bo'yicha faol hamkorlik qilayotganini alohida ta'kidlash joiz. Umuman, O'zbekiston siyosiy institutlari rivojlanish va takomillashtirishda davom etmoqda. Keyingi yillarda parlament rolini kuchaytirish, ko'ppartiyaviylikni rivojlantirish borasida islohotlar amalga oshirildi. Bu mamlakat fuqarolariga siyosiy hayotda faolroq ishtirok etish va muhim qarorlar qabul qilishda ta'sir o'tkazish imkonini beradi.

Demak, O'zbekistonda siyosiy institutlarning rivojlanishi va xususiyatlari mamlakatning rivojlangan va demokratik boshqaruv tizimiga intilishini aks ettiradi. Prezidentlik tizimi, parlament va siyosiy partiyalar muhim masalalarni shakllantirish va qarorlar qabul qilishda, shuningdek, o'zbek jamiyatini mustahkamlashda muhim o'rin

tutadi. O'zbekistonda siyosiy institutlarning rivojlanishi va xususiyatlari davom etmoqda va bir qator qo'shimcha jihatlarni o'z ichiga oladi.

O'zbekistonda siyosiy institutlarni rivojlantirishning muhim yo'nalishlaridan biri bu saylov tizimini takomillashtirishdir. So'nggi yillarda mamlakatimizda shaffoflik va demokratiyani ta'minlash maqsadida saylov jarayonini takomillashtirish choralari ko'rildi. Elektron ovoz berishning joriy etilgani, saylov komissiyalari kuzatuvchilari faoliyatining yo'lga qo'yilgani, fuqarolarning saylovdagi faolligi oshishi saylov jarayonida yanada ochiqlik va adolatlikni ta'minlashga xizmat qilmoqda.

O'zbekistonda siyosiy institutlar rivojining yana bir muhim jihati ayollarning siyosatdagi faolligini oshirishdir. 2019-yildan boshlab mamlakatda siyosiy tashkilotlarga kvota joriy etildi, bu esa siyosiy tizimning barcha darajalarida ayollarning minimal vakilligini kafolatlaydi. Bu gender tengligiga erishish va ayollarning siyosiy qarorlar qabul qilishda faol ishtirokini rag'batlantirishga qaratilgan.

Shuningdek, so'nggi yillarda O'zbekistonda korrupsiyaga qarshi kurashish va siyosiy sohada shaffoflikni oshirish borasidagi sa'y-harakatlar kuchaytirildi. Korrupsiyaga qarshi kurash bo'yicha maxsus qonunlar qabul qilindi, korrupsiyaning oldini olish va siyosiy sohadagi noqonuniy xatti-harakatlarga chek qo'yish maqsadida maxsus organlar tuzildi. Bu bizga mamlakatda adolatli va shaffof siyosiy jarayonlarni kafolatlash imkonini beradi. Shuningdek, O'zbekiston siyosiy tizimining o'ziga xosligi ham xalqning siyosiy jarayonda faol foydalanishi bilan bog'liqligi diqqatga sazovordir. O'zbekiston ko'p millatli davlat, ko'plab etnik guruhlar vatani. Siyosiy institutlar barcha etnik guruhlar manfaatlarini ifodalash va hisobga olishga, shuningdek, mamlakatning barcha fuqarolari uchun teng huquqlarni kafolatlashga intiladi.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda siyosiy institutlarning rivojlanishi va xususiyatlari mamlakatning barqarorlik, demokratik tamoyillar va ijtimoiy adolatga intilishidan dalolat beradi. Saylov tizimini takomillashtirish, xotin-qizlarni siyosatga keng jalb etish, korrupsiyaga qarshi kurashish, ko'p millatlilikni hisobga olish borasidagi sa'y-harakatlar O'zbekistonning kuchli va farovon davlat sifatida rivojlanishi uchun qulay shart-sharoit yaratishga xizmat qilmoqda. O'zbekistonda siyosiy institutlarni yanada rivojlantirish fuqarolarning mamlakat siyosiy hayotida faol ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'lgan ochiq va shaffof tizimni yaratishga qaratilgan. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev mazkur strategiya doirasida siyosiy erkinliklarni kengaytirish, fuqarolik jamiyatini mustahkamlash, partiya tizimini rivojlantirish shart-sharoitlarini yaxshilashga qaratilgan qator islohotlarni amalga oshirdi.

Siyosiy partiyalarni ro'yxatga olish tartib-taomillarining soddalashtirilgani ko'ppartiyaviylik tizimining o'sishi va rivojlanishiga xizmat qilayotgan muhim islohotlardan biri hisoblanadi. Shuningdek, jamoat birlashmalari va nodavlat notijorat tashkilotlari bilan o'zaro hamkorlikning yangi tamoyillari joriy etilgan bo'lib, ular qarorlar qabul qilish jarayonida faol ishtirok etish imkonini bermoqda. O'zbekistonda siyosiy institutlarni yanada rivojlantirishda xalq deputatlari viloyat Kengashlarining ham o'рни katta. Bular aholi

tomonidan saylanadigan va mahalliy darajada fuqarolarning manfaatlarini aks ettiruvchi mahalliy davlat hokimiyati organlaridir. Mahalliy muammolarni hal etish, hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashda xalq deputatlari viloyat Kengashlarining o'rne katta.

O'zbekistonda siyosiy institutlarning o'ziga xos xususiyatlaridan biri yoshlarni siyosiy faoliyatga faol jalb etishdir. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev rahnamoligida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzurida yoshlar jamoat birlashmalari vakillari, faollarni birlashtirgan Yoshlar kengashi tashkil etildi. Yoshlar kengashi yosh siyosiy iqtidorlar zaxirasini shakllantirish va qarorlar qabul qilish jarayonlarida yoshlarning ishtirokini ta'minlashga ko'maklashadi.

Shuningdek, O'zbekistonda turli darajadagi – mahalliydan tortib milliygacha bo'lgan saylovlar muntazam o'tkazilayotganini ham alohida ta'kidlash joiz. Bu fuqarolarning saylovda keng ishtirok etishini, o'z siyosiy irodasini faol ifoda etishini ta'minlamoqda. Shu bilan birga, saylovlarning adolatli va erkin o'tkazilishi mamlakatimizda siyosiy institutlar va demokratiya rivojining muhim yo'nalishi hisoblanadi.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, O'zbekistonda siyosiy institutlarning rivojlanishi va xususiyatlari mamlakatning demokratiya sari bosqichma-bosqich harakatlanishi va siyosiy plyuralizm kuchayib borayotganidan dalolat beradi. Prezidentlik tizimi, parlament, siyosiy partiyalar va hududiy o'zini o'zi boshqarish organlari qarorlarni shakllantirish va qabul qilish, ijtimoiy adolat va iqtisodiy taraqqiyotni ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Mamlakatda amalga oshirilayotgan islohotlar bilan fuqarolarning siyosiy hayotda faol ishtirok etishi, muhim qarorlar qabul qilinishiga ta'sir o'tkazish imkoniyatiga ega bo'lgan ochiq va oshkora siyosiy tizimni yaratish choralari ko'rilmogda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Kojageldiev, A. U. (2021). The Significance of Social and Political Institutions in the Formation of the Principles of Democracy and Constitutionalism. *Journal of Central Asian Social Studies*, 2(01), 190-200.

2. Xojageldiev, A. (2023). YANGI O 'ZBEKISTONDA FUQAROLIK JAMIYATI INSTITUTLARI SHAKLLANISHINING SIYOSIY-HUQUQIY ASOSLARI. *Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры*, 3(12), 152-156.

3. Khojageldiev, A. U. (2023). THE IMPORTANCE OF POLITICAL INSTITUTIONS IN THE CONSTRUCTION OF CIVIL SOCIETY. *Journal of Social Sciences and Humanities Research Fundamentals*, 3(08), 21-24.

4. Khozhageldiev, A. (2023). MODERNIZATION IS AN IMMANENT PROPERTY OF POLITICAL INSTITUTIONS. *International Journal Of History And Political Sciences*, 3(06), 41-47.

5. Кожагелдиев, А. У., & Узакбаев, Ю. А. (2022). ИЖТИМОЙ СИЁСИЙ ҲАЁТНИ МОДЕРНИЗАЦИЯЛАШ ВА ТАНҚИДИЙ ТАҲЛИЛНИНГ ДЕМОКРАТИК ХУСУСИЯТЛАРИ. Экономика и социум, (2-2 (93)), 697-700.
6. Kojageldiyev, A. U., & Uzakbayev, Y. A. (2021). DEMOKRATIZM TAMOYILLARINING SIYOSIY INSTITUTLAR FAOLIYATIDA SUB'EKTIY VA OB'EKTIY MUNOSABATLARI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(9), 776-787.
7. Kojageldiyev, A. U., & Uzakbayev, Y. A. (2021). SIYOSIY MADANIYAT VA QORAQALPOG 'ISTON SIYOSIY INSTITUTLARI RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(9), 632-643.
8. Кожагелдиев, А. У. (2021). Конституционализм как принцип организации социально-политического бытия: опыт Республики Каракалпакстан. In В поисках социальной истины (pp. 219-221).
9. Kojageldiev, A. (2020). Constitutionalism as the basic principle of democratization and modernization of the socio-political system of the Republic of Uzbekistan and the republic of Karakalpakstan. International Journal of Advanced Science and Technology, 29(5), 1619-1625.
10. Кожагелдиев, А. (2012). РОЛЬ СРЕДСТВА МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ В ДЕМОКРАТИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА. ВЕСТНИК КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ БЕРДАХА, 17(3-4), 61-66.
11. Кожагелдиев, А. У. (1996). История города Турткуля 1873-1941 г.
12. Комекбаевич, Оразбаев Арысланбай; ,ИССЛЕДОВАНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ РЕАЛЬНОСТИ В КОНТЕКСТЕ ПАРАДИГМЫ СОЦИАЛЬНОГО КОНСТРУКТИВИЗМА,Universum: общественные науки : электрон. научн. журн,82,3,19-22,2022,<http://7universum.com/ru/social/archive/category/382>
13. Orazbaev Arislan Komekbaevich, Niyazimbetov Marat Kudiyarovich; ,Modern Paradigm Approaches In Modelling Complex Systems,International Journal of Future Generation Communication and Networking,13,4,2771–2778,2020,
14. Arislan, Orazbaev; ,THE PARADISM OF CONSTRUCTIVISM AS A METHODOLOGICAL STRATEGY FOR THE STUDY OF SOCIAL REALITY,Science and Education in Karakalpakstan,,4,159-161,2021,
15. Арыслан, Оразбаев; ,ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОННИ БАРПО ЭТИШДА ИЖТИМОЙ ИМКОНИАТ ВА ИЖТИМОЙ ВОҶЕАЛИК ДИАЛЕКТИКАСИ,ИЛМИЙ ТАДҚИҚОТЛАР САММИТИ,,572-574,,2022,
16. Komekbaevich, Orazbaev Arislanbay; ,Research Journal of Humanities and Social Sciences,Research Journal of Humanities and Social Sciences,1,2,11-13,2022,Embar Publisher
17. ORAZBAYEV, Arislanbay; ,Ijtimoiy reallik tushunchasining mazmun va mohiyati: ijtimoiy-falsafiy tahlil,Tamaddun nuri,37,4,53-56,2022,“MAX-PRISTIL” MChJ
18. PARADIGMALARI, IJTIMOY REALLIKNING ZAMONAVIY; ,IJTIMOIY REALLIKNING ZAMONAVIY PARADIGMALARI,,,,,2023,

19. Orazbaev, A.K.; „DIGITAL PARADIGM OF SOCIAL REALITY,"MODERN PROBLEMS OF SCIENCE, SOCIETY AND EDUCATION"„,15,141-144,2022,
20. A.K., Orazbaev; „The Paradism of Constructivism as a Methodological strategy for the Study of social Reality..,Science and Education in Karakalpakstan,19,4,154-159,2021,Karakalpak state university
21. Komelbayevich, Orazbayev Arislanbay; „Ijtimoiy reallik tushunchasining mazmuni va mohiyati: ijtimoiy-falsafiy tahlil,Tamaddun Nuri,36,4,53-54,2022,